

**Milena Mileva Blažič in
Judita Krivec Dragan**

Anja Štefan:
Drobtine iz mišje
doline.

Ilustrirala Alenka Sottler.

*Ljubljana: Mladinska knjiga
(Zbirka Velike slikanice), 2017.*

Anja Štefan je nedvomno vodilna sodobna slovenska mladinska avtorica, ki piše avtorske pesmi, pravljice, uganke ter variante ljudskih pesmi in pravljic; ukvarja se tudi s prevajanjem. Njena avtorska pot je razvojna, od začetne revijalne do poznejše monografske faze, izbranih del ter prevodov v tuje jezike. Nova pesniška zbirka *Drobtine iz mišje doline* v monografski izdaji predstavlja devetnajst pesmi, predhodno objavljenih v reviji *Cicido* v letih 2015 in 2016. Osemnajst pesmi (*An ban, Čarovniška, Če miš prinese ti drobiž ..., Dom, Grah, Gugalnica, Je miška, miška, miška nesla lešnik, Lahko noč, Le pogumno, le za mano, Ledene zimske sapice, Lešniki, Medenjaki, Miš debela, miš ohola, Pisar, Pleši, pleši, mala miška, Pogum, Radič in Sir*) je del same zbirke, devetnajsta, s prvim verzom *Gor in dol na vse strani*, pa je brez naslova in jo najdemo na zadnji strani naslovnice. Zbirko opredeljuje bogata medbesedilna komunikacija: že v naslovu bi lahko našli intertekstualne navezave na slovensko tradicijo, na primer na A. M. Slomška in njegovo delo *Drobtinice: učiteljem in učencem, staršem in otrokom v učenju in za kratek*

čas. Drugi del naslova – *iz mišje doline* – bi lahko bila navezava na C. Kosmača *Iz moje doline*, Kristino Brenk *Moja dolina* ter delno na Cankarjevo *Pohujšanje v dolini Šentflorjanski* – tudi v mišji dolini namreč ni vedno vse v najlepšem redu. Avtorica poleg drugih mišjih prigod predstavi tudi “mišje smrtne grehe” (npr. pohlep (*Dom*)), lenobo (*Živel je mož, imel je miš*), napuh in požrešnost (*Miš debela, miš ohola*) ter alkoholizem in apatijo (“An ban, pet podgan /.../ star mišjak je spet pijan /.../ včasih bil je modrijan.”). V *Drobtinah* nadalje odmeva Pavčkova pesem *Drobtinice*; z upesnjevanjem majhnih literarnih likov pa tudi tradicija (ljudskega) slovstva (Pedenjped, Pedenjmožic, Laket-brada, Majhnica, Škrateljč...) in ljudska (neskončna) pravljica *Živel je mož, imel je psa – Živel je mož, imel je miš*. Pesem *Pleši, pleši, mala miška* napelje na asociativne vzporednice s pesmijo *Pleši, pleši, črni kos*, v zbirki pa ne nazadnje najdemo tudi vsebinske in formalne navezave na *Mačka Murija* Kajetana Koviča.

Drobtine iz mišje doline so pesniška miniatura, v kateri avtorica predstavi mikro svet homunkulov – majhnih antropomorfnih mišjih bitij. V pesmih najdemo različne koncepte, na primer t. i. slepi motiv Rdeče kapice (po Maxu Luthiju) in izbire principa ugodja namesto principa realnosti. Oba principa avtorica tematizira v pesmi *Pleši, pleši, mala miška*, kjer piše o posebljeni miški in ji posredno svetuje, naj poskuša vzpostaviti ravnovesje med principoma (med plesom kot ugodjem in realno nevarnostjo, da jo ples/umetnost/zabava “ne nesejo med mačke”).

Pesnica v *Drobtinah* predstavi t. i. gastronomsko utopijo (v svetu mladinske književnosti poznamo na primer Indijo Koromandijo, deveto deželo, deželo, kjer se cedita med in mleko ipd.), ki jo v mišji dolini v največji meri predstavljajo lešniki, najdemo pa tudi stročnice (grah, fižol) in česen, krompir, sir, skuto in sladkarije, ki predstavljajo ugodje.

Pesmi deloma temeljijo na ahistorični teoriji utopije (M. Nikolajeva) oziroma idealizaciji “mišje doline”, kjer sta čas in prostor bolj ali manj mitična, brezčasna. V mišji dolini, ki je sama po sebi utopičen, čudežen prostor, sta čas in kraj izolirana; gre za zaprt prostor, kjer veljajo “mišji” zakoni. Književne osebe so posebljene živali z mišjimi protagonisti in mačjimi antagonisti. V ospredju dogajanja je domača idila, harmonija enodimenzionalnost na ravni čudeža (antropomorfizirane živali, ki govorijo in se vedejo kot ljudje). Dogajanje v dolini je sveto, obredno in poteka v znamenju ponavljanja prvobitnih dejanj, zunaj pa je kruti svet; književne osebe odidejo od doma, vendar se vrnejo v varno mišje zavetje. Pripovedovalec je tretjeosebni, didaktični. Značilnosti literarne utopije (M. Nikolajeva) sta tudi kolektivni in ne individualni protagonist ter enotnost zunanjih in

notranjih prostorov. V mišji dolini vladata mitološki čas večnega, srečnega otroštva in nostalgičen pogled na to "sveto" obdobje življenja, ki je pojmovano kot arhaična preteklost.

Čeprav je takšna postavitev zelo drugačna, pravzaprav nasprotna od tiste v problemski literaturi, kjer ni srečnega konca, kjer je lahko dobro kaznovano in zlo nagrajeno (podobno kot v realnem, distopičnem svetu), pa pesnica izpostavi nekaj problemskih motivov: tudi v paradizu "mišje doline" obstajajo odprte dileme (npr. V pesmi *Dom* – tisti, ki imajo dom, preživijo, brezdomna miška nima doma, zato "išče, tava, šklepeta in jo vzame zima"). Pesnica indirektno kritizira včasih nepravilno družbeno ureditev v "mišji dolini", ki ji zlahka najdemo paralele v realnem svetu. V pesmih zasledimo socialne teme, revščino (*Dom*), ekonomsko izkoriščanje (*Če miš prinese ti drobiž*), propad (*An ban*), varčevanje (*Lešniki*), napačne investicije (*Je miška, miška, miška, nesla lešnik*).

Družbenokritična je pesem *Le pogumno, le za mano*, v kateri pesnica tematizira "mišje" selitve ali migracije, mogoče pod vplivom begunske krize biblijskih razsežnosti ("Glejte, koliko nas je!") v realnem svetu, ki jo je prenesla v enodimenzionalno mišjo dolino, v kateri vladajo mikro svet, mikro zakoni. ("Tu je čuden red v veljavi, / ni več dober, ni več pravi, / ni pravičen, jasen, čist, / vse poganja le korist.") Ker gre za otroško, niti ne mladinsko književnost, avtorica ohranja upanje ("Prej ko slej nam že uspe. Ne bojimo se življenja.").

Pesnica v jeziku simbolov, s prisposodobami in prek posebljenih miši – stara miš in star mišjak – pripoveduje tudi o partnerskem odnosu, v katerem sta oba odgovorna za življenje brez ljubezni, ugodja, ker sta "sama sebi skrila" medenjaka, ki je simbol biofilije oziroma ljubezni. V pesniški drobtinici sta s prisposodobami opisana čustvena nepismenost in hlad med partnerjema.

Na osnovi pesničinega dosedanjega opusa je videti, da se je v pesniški zbirki *Drobtine iz mišje doline* nekako spremenila avtoričina perspektiva, ki poleg idealizacije in romantizacije življenja ubeseduje tudi problemske teme in zavzema družbenokritično držo. Doslej neproblematični in idealizirani domišljjski svetovi Anje Štefan so tako dobili novo dimenzijo.

Posebne omembe je vredna vizualna plat zgodbe, ki jo je v mojstrskem slogu izpeljala Alenka Sottler. Znano ustvarjalko umetnostni zgodovinarji uvrščamo med najizvirnejše in najbolj prepoznavne ilustratorke v Sloveniji. Primerjamo jo lahko s tistimi predhodniki in predvsem predhodnicami, ki so s svojimi opusi zaznamovali kar cela slogovna obdobja, predvsem pa

so desetletja odrinjeno likovno zvrst razvijale v duhu časa ter tako ohranjale njeno aktualnost. Umetnica, ki se sicer že nekaj časa posveča skoraj izključno ilustracijam za otroke, tudi ob upodabljanju pesniških zbirk za odrasle izhaja iz modernistične slikarske tradicije, ki je pustila močan pečat tako njenim zgodnjim delom na platnu kot številnim podobam v knjigah in revijah, nastalih v zadnjih dveh desetletjih. Med študijem na Akademiji za likovno umetnost v Ljubljani se je prek profesorjev, izšolanih še v predvojnih svetovljanskih umetniških središčih Evrope, z neko samoumevno lahkoto spopadala z različnimi postopki in tehnikami, predvsem pa zorela z zavestjo o neodtujljivi pravici do svobode izražanja in individualne geste umetnika. V tej izkušnji v veliki meri korenini njena strast do nenehnega eksperimentiranja, zaradi česar je kljub prepoznavnemu avtorskemu rokopisu skoraj vsaka njena nova knjiga odkritje. Alenka Sottler je v svojem pristopu izrazito sodobna in tako zavezana svoji domišljiji, da se zdijo besedila velikokrat bolj izgovor kot pa navdih za njihovo enkratno likovno interpretacijo. A gre za mnogo globljo povezanost besedila in podobe, za tisto sijajno sintezo, ki odlikuje vsa vrhunska ilustrirana dela v zgodovini, vse od antičnih iluminiranih rokopisov pa do sodobnih, verbalno še nevesočim otrokom namenjenih velikih slikanic. Tako ne preseneča, da je Alenka Sottler za svoja dela prejela številne, tudi osrednje mednarodne nagrade, med drugim nagrado in priznanje Hinka Smrekarja, zlato jabolko Bienala otroške ilustracije v Bratislavi, Levstikovo nagrado, nagrado Bolonjskega knjižnega sejma, zlato medaljo Društva ilustratorjev New York, nagrado Prešernovega sklada, nominirana je bila za Andersenovo nagrado...

Tudi najnovejša slikanica pesnice Anje Štefan in Alenke Sottler *Drobline iz mišje doline* je odličen primer t. i. celostne umetnine, saj so v knjigi, ki je oblikovana tako, da kar sama vabi k dotiku, verzi in podobe neločljivo prepleteni. Bele in temne površine listov, celo zunanje in notranje strani platnic so poslikane tako, da imamo vtis, da se je barva, ki jo je slikarka s prsti nežno nanašala na papir, komaj posušila. Kljub temu da je zelo omejila paletu barv, večinoma prevladujeta črna in bela, risbo pa je uporabila le v kombinaciji z mnogo pomembnejšimi neposrednimi prstnimi odtisi in strukturami različnih materialov, je ustvarila slikovito, dinamično in humorno likovno pripoved o drobnih miškah iz majhnih hišic in njihovih velikih prigodah. Z blazinicami prstov je ustvarila tudi cele pokrajine iz krhkih zeli detelje, dreves lepih okroglih krošenj, zrn graha, lešnikov..., celo oblakov; z oblikovno reducirano, a premišljeno slikarsko gesto je glavnim junakom, med katere sodi tudi velikanski maček, narisala značaj in jih kot na gugalnici pognala v gibanje. Očitno je inovativni ilustratoriki svet Anje

Štefan še posebej blizu, pa ne le zaradi duhovitosti in subtilnosti njenih pesmi, temveč tudi zaradi posebnih možnosti, ki jih omogoča formalno omejena, a vsebinsko in razpoložensko lahko tudi zelo razkošna poezija. *Drobtine iz mišje doline* me morda prav zaradi tega spomnijo na čarobni haiku. V slikanici je razen likov mačka, vola in kosa sira namreč vse majhno kot drobtinica, a vsaka med njimi nosi simbolni pomen in skupaj ustvarjajo vizualno atraktivno veliko zgodbo. Ne dvomim, da jo bodo otroci, pa tudi odrasli radi vedno znova odkrivali.